

שיחות עם ש"י עגנון

מאת א. מ. הברמן

א.

בצוויקאו

אלא שהשריפה בהומבורג, שבה נשרפו כל ספריו, לרבות כתביו, החלישה את כוח זכרוננו. כשאמרת לי, כי בקריאת סיפורו "הכנסת כלה" יכול אדם כמעט לצאת ידי חובת תלמוד תורה, נהנה מאוד. הגענו למשרדו של שוקן, וביקשתי ממנו, כי ירשום לי באחד מסיפוריו דברים לזכרון. ענה לי: עוד נראה ונדבר הרבה, ואז אעשה זאת. אחרנו קצת, וקודם שנכנס לחדרו של שוקן אמרתי לו, כי פעם שמעתי מפי חסיד, מדוע נוהגים החסידים לאחר את תפילתם, וכך אמר אותו חסיד: לאיחור זמן התפילה יש שלושה טעמים:

א) טעם בעל-ביתי: בבוקר ה"ש(א)טן", היינו הצל, עודנו גדול, ובמשך הזמן הוא הולך ומתקטן; ב) טעם למדני: תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם, ובכן כדאי לחכות; ג) טעם חסיד: הרבי הוא בבחינת "מאסף לכל המחנות", ועל כן תפילתו במאור חר, בשעה שהאחרים כבר התפללו, והחסידים דרכם להתפלל בשעה שהרבי מתפלל. עגנון נהנה מאוד ואמר, כדאי היה לאחר, כי דבר זה לא שמע עדיין.

ב"ז באדר בא עגנון שוב לצוויקאו וישבנו שתי שעות באחד מבתי הקפה שבעיר. סיפרתי לו, כי ראובן פאהן הדפיס ב"העולם" גליון י', מד' באדר ש"ו, מאמר בשם "על יד הכותל המערבי", ובו הוא מספר על פגישתו עם עגנון בערב שבת בשעת קבלת שבת על-יד הכותל ועל דבר שיחתם עם "נכד הצדיק מאפטא". כמו כן הזכיר שם, כי לראשונה נפגש עם עגנון בשנת תרס"ז כשעדיין נקרא בשם טשאטש-קיס. עגנון חיך ואמר: עניין סיפורי זכרונות הוא מין מחלה אצל סופרי ישראל. לפני כמה שנים ביקר ראובן בריינין בארץ-ישראל. בא לביתי ושאלני כמה דברים והשיבותי לו. מה עשה בריינין? הוא הד-פיס מאמר ביידיש בשם "מיט עגנונען אין די גאסען פון ירושלים" (ברחובות ירושלים בלוויית עגנון), והמאמר הזה תורגם לכמה שפות; ואני לא טיילתי עם בריינין ברחובות ירושלים...

הבאתי אתי את מאמרו של פאהן והראיתי לו. הוא העיף עינו בו ולא קרא אותו, ואגב אורחא אמר, כי לעולם אינו קורא מאמרים המדבר-רים עליו; הוא מעיף עינו בהם ותו לא. לאחר שהחזיר לי את המאמר נאנח ואמר: אותו נכד שפאהן מספר עליו מת ממש מרעב... צרות! בשיחה הזכיר את ביאליק ואמר: ביאליק הוא תלמיד חכם גדול, משורר גדול ואדם חשוב, פשוט: אדם גדול.

אמר עגנון: לוא הייתי צעיר הייתי הולך בדרך אחרת ובלבד שלא להיות סופר התלוי במי שהוא. אוי לו לסופר התלוי בדעת המו"ל ובטובתו! מקנא אני באלה שאינם עושים את הספרות קרדום לחפור בו. זכורני שישבתי עם פרישמן ע"ה בשנה האחרונה לימי חייו בבית קפה ושוחחנו על הספרות וסופריה, וכמה צער גרם לי מבטו המעונן והקודר של פרישמן, ישב לפני אדם שבור ורצון. זו תורה וזו (כך) דייק לומר ולא "זה" שכרה!

(סוף בגליון הבא)

אחרי טיפול ממושך וחיפוש אחרי מדפיס מתאים ואותיות נאות החליט מר ש"ז שוקן למסור את כתבי ש"י עגנון להדפסה בבית דפוס דרוגולין בלייפציג, וביקש מעגנון לבוא ולהשגיח על ההדפסה. עגנון בא ללייפציג ושאל אותי דרך הטלפון, מתי מוכן מר שוקן לקבל אותו במשרדו בצוויקאו. שוקן קבע את היום והודעתי על כך לעגנון. ביום ה' באדר תר"ץ — 1930 אחרי הצהריים הגיע עגנון לתחנת הרכבת בצוויקאו וקיבלתי שם את פניו. הלכנו ברגל למשרדו של שוקן ושוחחנו, והנני מוסר בזה את שיחתנו כפי שרשמתי אותה עוד באותו ערב.

שאלתי אותו על המצב בארץ-ישראל, וענה לי: מה אתה רוצה לשמוע? טובות אין. רק בשורה אחת בפי: "חיים שם!". בנוגע לסופרי הארץ אמר: "צרות". רוב הנוער אינו קורא עברית, ויש כאלה שלא קראו אפילו שיר אחד של ביאליק, ומאמרים לא כל שכן. רק בספורט רואה הנוער דבר שראוי לעסוק בו. כמעט שלא כדאי לכתוב לקוראים שם. סופר בעל ערך — המשיך עגנון — כותב לעצמו, כי הוא מוכרח לכתוב, ולא לאחרים, ואם יש גם קורא, מוטב. הוא מקנא באלה שעזבו את הספרות ושינו את מצבם. יעקב זנדבנק מתפרנס בדוחק בתל-אביב, ומצבו של ד"ר אברהם ראנד, שבא לצוויקאו ועוסק במסחר, שפיר טפי. הסופר מבש"ן, שהוא בן שבעים, מתפרנס מזה שהוא מעתיק כתבים שונים במכונה. יש עתונים שאינם רוצים לקבל מאמר שלו, והוא חי בדוחק. יש לצערי סופרים המתים ממש מרעב. אדם אדם וגורלו: זה סופר וזה סוחר, ואין בחירה. אוי לי מן הסופרים ואוי לי מן העתונים. אני חושש לפרסם סיפורי שם מחשש חיקוי. בסוף סיפורי "הנדה" כתבתי: "תם ולא נשלם", והנה חיקו כמה סופרים את הסיום הזה עד שכבר יש ספרות שלימה בסיום: "תם ולא נשלם". ואם כי אני נזהר בפירסום סיפורי בעתונים, באים לפעמים סופרים ותיקים, חברים וידידים, ומבקשים סיפור לעתונתם, ואני מוכרח לתת נגד רצוני. באופן זה נדפסו כמה מסיפורי ב"מאזניים", ב"הדה" וכדומה. עגנון כתב בימי נעוריו הרבה סיפורים ושירים ביידיש ב"ווע"קער" הבוטשאטשי ובעתונים אחרים שיצאו לאור בגליציה, ומהם כתב בפסיבדונים שונים, כי התבייש לפרקים לחתום בשמו המפורש בדברים שכתב ביידיש. ואחרי מלחמת העולם הראשונה לא כתב עוד ביידיש. אמרתי לו כי הבושה לכתוב בלשון העם, ביידיש, אינה נור-אה, וכעת כדאי לתרגם את סיפוריו העבריים ליידיש, שכן עניינם העם ותרבותו ובשביל העם הם. על זה ענה: הצדק אתך, אלא שאין לי פנאי. גם שלום אש הפציר בי, שאתרגם את סיפורי, אם אתה רוצה — הוסיף — כתוב בעניין זה בעתונים...

עגנון היה בעל זכרון נפלא, ואמר, כי זכרוננו היה יותר גדול,

שלושה ספרים חדשים על הציונות באמריקה*

מאת פלטיאל בירנבוים

בים בארצות-הברית שתרמו רבות להשתלשלות המחשבה הציונית ואינה מרחיבה את הדיבור על אירגונים שונים המרכיבים את התנועה הציונית באמריקה. הספר מתחלק לעשרה פרקים, וכל אחד מהם מצויד בהערות תיעודיות ובמראי-מקומות, המופיעים בסוף הספר, מלבד מפתח העניינים (עמודים 151—172).

בפרק העשירי והאחרון, הנקרא "מבט לאחור", ד"ר נעמי כהן מסכמת את התוצאות של מחקרה הנדון, לאמור: שלושה גורמים השפיעו על יהדות אמריקה במאה הנוכחית: א) צרכי הציבור היהודי המקומי; ב) צרכי היהדות העולמית; ג) דרישותיה והשקפותיה של החברה האמריקאית הכללית. יהודי מורח-אירופה הביאו אתם לאר-

הופיע כאן לאחרונה ספר אנגלי חדש בשם יהודי אמריקה והרעיון הציוני, מאת ד"ר נעמי כהן, פרופסור להיסטוריה במכללת האנטר שעל-יד האוניברסיטה העירונית של ניו-יורק¹. ד"ר נעמי כהן (רעייתו של ד"ר גרשון כהן, נגיד בית-המדרש לרבנים על שמו של שכטר) מעמיקה לחקור את המשמעות ההיסטורית של הציונות בקרב יהדות אמריקה במרוצת שבעים שנה, מאז הקונגרס הציוני הראשון (1897) עד מלחמת ששת הימים (1967). ספרה המרכזי מחזיק 172 עמוד, ומפני קוצר המצע היא מתעלמת מתיאור פעולותיהם של אישים חשוב-

¹ American Jews and the Zionist Idea, by Naomi W. Cohen, Ktav Publishing House, New York, 1975, 172 pages.